

RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLARNING JAHON IQTISODIYOTIDAGI ROLI

Usmonov Murodbek Dusmurot o'g'li,
SamISI, "Raqamli iqtisodiyot" kafedrası assistent-stajjori
Nurmonov Mahmudjon Xamza o'g'li,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Boltayev Nodirbek Zarif o'g'li,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Azimov Dilshodbek Bekmurod o'g'li,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
Asraqulov Qayum Akmal o'g'li,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14495431>

ARTICLE INFO

Received: 12th December 2024
Accepted: 14th December 2024
Published: 15th December 2024

KEYWORDS

rivojlanayotgan mamlakatlar, jahon iqtisodiyoti, inson taraqqiyoti indeksi, yalpi ichki mahsulot, rivojlanish ko'rsatkichlari.

ABSTRACT

Ushbu maqolada rivojlanayotgan mamlakatlar va ularning iqtisodiy, siyosiy, va ijtimoiy xususiyatlari haqida keng qamrovli tushunchalar keltirilgan. Xususan, rivojlanayotgan mamlakatlar o'zining turli jihatlarini, masalan, iqtisodiy muammolar, infratuzilma, siyosiy barqarorlik, tibbiyot, ta'lim tizimi va iqlim o'zgarishiga ta'sir ko'rsatadigan omillar bilan bog'liq muammolar ko'rib chiqilgan.

Rivojlanayotgan mamlakatlar o'zlarining o'ziga xos iqtisodiy va ijtimoiy muammolariga ega, lekin ular tez-tez yuqori iqtisodiy o'sish va rivojlanish potentsialiga ega. Ular ko'pincha xalqaro savdoga, sarmoyalar va texnologiyalarga qaratilgan ijtimoiy-iqtisodiy siyosatlarini amalga oshirishga harakat qilmoqda. O'zbekiston kabi mamlakatlar, xalqaro hamkorlik orqali o'zining iqtisodiy holatini yaxshilashga intilishadi.

Rivojlanayotgan davlat – bu boshqa mamlakatlarga nisbatan kamroq rivojlangan sanoat ba'zasi va inson taraqqiyoti indeksi (HRI) pastroq bo'lgan suveren davlat. Biroq, bu ta'rif umumiy qabul qilingan emas. Qaysi davlatlar ushbu toifaga tegishli ekanligi haqida ham aniq kelishuv mavjud emas. Past va o'rta daromadli mamlakat (LMIC) atamasi ko'pincha bir-birining o'rnida ishlatiladi, lekin faqat mamlakatlar iqtisodiyotiga ishora qiladi. Jahon banki dunyo iqtisodiyotlarini aholi jon boshiga to'g'ri keladigan yalpi milliy daromadga qarab to'rt guruhga ajratadi: yuqori, o'rtadan yuqori, quyi o'rta va past daromadli mamlakatlar. Eng kam rivojlanayotgan davlatlar, dengizga chiqish imkoniyati yo'q bo'lgan va shu holatda ham rivojlanishga intilayotgan mamlakatlar. Jadval yuqorisadagi boshqa mamlakatlar odatda yuqori daromadli mamlakatlar yoki rivojlangan mamlakatlar deb ataladi. Bu atamani qo'llash bo'yicha bahs-munozaralar mavjud, chunki ba'zilar bu „biz“ va „ular“ tushunchasini eskirgan deb hisoblashadi. 2015 yilda Jahon banki „rivojlanayotgan dunyo toifalari“ unchalik ahamiyatli bo'lmaganini e'lon qildi. Buning o'rniga, ularning hisobotlarida hududlar va daromad guruhlari uchun ma'lumotlar yig'indisi taqdim etilishini ta'klif qildi va amalda taqdim etdi" Global janub " atamasi ba'zilar tomonidan rivojlanayotgan mamlakatlarga muqobil atama sifatida qo'llanadi. Rivojlanayotgan mamlakatlar o'zlarining tarixi yoki geografiyasi tufayli ko'pincha umumiy xususiyatlarga ega.

Masalan, ular odatda quyidagilarga ega: xavfsiz ichimlik suvidan foydalanishning past darajasi, sanitariya va gigiena, energiya qashshoqligi, yuqori darajadagi ifloslanish (masalan, havo ifloslanishi, axlat, suvning ifloslanishi, ochiq defekatsiya), tropik va yuqumli kasalliklarga

chalingan odamlarning yuqori ko'rsatkichlari.(beparvo qilingan tropik kasalliklar), ko'proq yo'l-transport hodisalari va umuman sifatsiz infratuzilmalar hisoblanadi.

Bundan tashqari, ko'pincha yuqori ishsizlik darajasi, keng qashshoqlik, keng tarqalgan ochlik, o'ta qashshoqlik, bolalar mehnati, to'yib ovqatlanmaslik, boshpanasizlik, giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish, fohishalik, aholining haddan tashqari ko'payishi, fuqarolik tartibsizliklari, inson kapitalining qochishi, katta norasmiy iqtisodiyot, yuqori jinoatchilik darajasi (tovlamachilik, ta'lonchilik, o'g'irlik, qotillik, qotillik, qurol savdosi, jinsiy savdo, giyohvand moddalar savdosi, odam o'g'irlash, zo'rlash), past ta'lim darajasi, iqtisodiy tengsizlik, maktabni tashlab ketish, oilani rejalashtirish xizmatlaridan etarli darajada foydalana olmaslik, o'smirlarning homiladorligi, ko'plab norasmiy aholi punktlari va uy-joy, hukumatning barcha darajalarida korruptsiya va siyosiy beqarorlik.Rivojlangan mamlakatlardan farqli o'laroq, rivojlanayotgan mamlakatlarda qonun ustuvorligi mavjud emas.Tibbiyotdan foydalanish imkoniyati ko'pincha past.Rivojlanayotgan mamlakatlardagi odamlar odatda rivojlangan mamlakatlardagilarga qaraganda o'rtacha umr ko'rish davomiyligi pastroq bo'ladi, bu ham daromad darajasining pastligi, ham aholi salomatligining yomonlashuvini aks ettiradi.Yuqumli kasalliklar,onalar o'limi,bolalar o'limi,va chaqaloqlar o'limi,odatda ushbu mamlakatlarda sezilarli darajada yuqori.Iqlim o'zgarishining ta'siri yuqori daromadli mamlakatlarga qaraganda rivojlanayotgan mamlakatlarga ko'proq ta'sir qilishi kutilmoqda, chunki ularning aksariyatida iqlim zaifligi yuqori yoki iqlimga chidamliligi past.Rivojlanayotgan mamlakatlar ko'pincha rivojlangan mamlakatlarga qaraganda o'rtacha yoshga ega. Aholining qarishi global hodisadir, ammo rivojlanayotgan mamlakatlarda aholi yoshi sekinroq o'sdi Bozorlar va iqtisodiy o'sish bo'yicha "Mamlakat" o'rniga „bozor“ atamasini qo'llash, odatda, umumiy iqtisodiyotdan farqli o'laroq, mamlakatlar kapital bozorlarining xususiyatlariga alohida e'tibor berishni ko'rsatadi.

- Rivojlangan mamlakatlar va rivojlangan bozorlar
- Rivojlanayotgan mamlakatlar iqtisodiy o'sish yoki kapital bozori hajmining kamayishi tartibiga quyidagilar kiradi:
- Rivojlanayotgan bozorlar
- Chegara bozorlari
- Eng kam rivojlangan davlatlar (iqtisodiy jihatdan kam rivojlangan mamlakatlar deb ham ataladi).

Boshqa mezonlarga ko'ra, ba'zi mamlakatlar rivojlanishning oraliq bosqichida yoki Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) ta'kidlaganidek,

Sovet Ittifoqi qulaganidan keyin „o'tish davri“ mamlakatlari: Markaziy va Sharqiy Yevropaning barcha mamlakatlari (shu jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti institutlarida hali ham „Sharqiy Yevropa guruhi“ ga tegishli bo'lgan Markaziy Yevropa mamlakatlari: bular Markaziy Osiyodagi sobiq Ittifoq (SSSR) davlatlari (Qozog'iston, O'zbekiston, Qirg'iziston, Tojikiston va Turkmaniston) shuningdek Mo'g'uliston.

2009-yilga kelib, XVJning Jahon Iqtisodiy prognozi mamlakatlarni „ aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromad darajasiga, eksport diversifikatsiyasiga qarab rivojlangan, rivojlanayotgan yoki rivojlanayotgan mamlakatlar deb tasnifladi – shuning uchun jon boshiga yalpi ichki mahsulotga ega bo'lgan neft eksportchilari ilg'or tasnifga kirmaydi. Chunki uning eksportining 70% atrofida neft va jahon moliya tizimiga integratsiyalashuv darajasi“

- Rivojlanayotgan kichik orol davlatlari (kichik orol mamlakatlari bo'lgan rivojlanayotgan mamlakatlar guruhi, ular barqaror rivojlanishning o'xshash muammolarini o'rtoqlashtirmoqda: kichik, ammo o'sib borayotgan aholi soni, cheklangan resurslar, uzoqlik, tabiiy ofatlarga moyillik, tashqi ta'sirlarga nisbatan zaiflik, xalqaro savdoga haddan tashqari qaramlik va mo'rt muhitlar).
- Dengizga chiqish imkoni bo'lmagan rivojlanayotgan mamlakatlar (dengizga chiqa olmaydigan mamlakatlar ko'pincha iqtisodiy va boshqa kamchiliklarga duch kelishadi).

- Aynan manashu muammolar dengizga chiqish imkoniyati yo'q bo'lgan lekn rivojlanishni davom ettirayotgan mamlakatlarga bir muncha qiyinchilik tug'diradi.
- Og'ir qarzga botgan kambag'al mamlakatlar, XVF va Jahon banki dasturining ta'rifi
- O'tish iqtisodiyoti, markazlashtirilgan rejalashtirilgan iqtisodiyotdan bozorga asoslangan iqtisodiyotga o'tish
- Ko'p o'lchovli klasterlash tizimi: turli mamlakatlar rivojlanish ustuvorliklari va resurslarga va institutsional imkoniyatlarga kirish darajalariga ega ekanligini tushungan holda, va rivojlanayotgan mamlakatlar va ularning xususiyatlari haqida batafsilroq tushuncha berish uchun olimlar ularni beshta alohida guruhga ajratdilar. qashshoqlik va tengsizlik darajasi, mahsuldorlik va innovatsiyalar, siyosiy cheklovlar va tashqi oqimlarga qaramlik kabi omillarga asoslanadi.

Umuman olganda, JST har qanday davlatning o'zini „rivojlanayotgan“ da'vosini qabul qiladi. So'nggi 20 yil ichida deyarli barcha iqtisodiy ko'rsatkichlar bo'yicha „rivojlangan“ bo'lgan ba'zi davlatlar hali ham „rivojlanayotgan mamlakatlar“ deb tasniflanishini talab qilmoqdalar, chunki bu ularga JSTda imtiyozli rejimdan foydalanish huquqini beradi, bunday davlatlarga: Brunej, Gonkong, Quvayt, Makao, Qatar, Singapur va Birlashgan Arab Amirliklari bu o'zini o'zi e'lon qilgan maqom uchun tilga olingan va tanqid qilingan

Odatda rivojlangan mamlakatlarning postindustriyadan keyingi iqtisodiyotlari rivojlangan bo'ladi. Bunda xizmat ko'rsatish sohasi yalpi ichki mahsulotga sanoat sektoriga qaraganda ko'proq daromad keltiradi. Rivojlangan mamlakatlar sanoatlashtirish jarayonida bo'lgan yoki sanoatlashtirishdan oldingi mamlakatlar bilan, ba'zilar eng kam rivojlangan mamlakatlar toifasiga kiritilishi mumkin bo'lgan, deyarli to'liq agrar bo'lgan rivojlanayotgan mamlakatlar bilan taqqoslanadi. 2023-yildagi XVI ma'lumotlariga ko'ra, rivojlangan mamlakatlar yalpi ichki mahsuloti nominal qiymatlar bo'yicha jahon yalpi ichki mahsulotining 57,3 foizini va xarid qobiliyati pariteti (PPP) bo'yicha jahon yalpi ichki mahsulotining 41,1 foizini tashkil qilgan^[6]. Biror davlatning rivojlanganlik darajasini aniqlash jarayonida olib borilgan muhokamalar davomida ijtimoiy omillardan ko'ra ko'proq aniq iqtisodiy mezonlar hisobga olinishi borasidagi qarashlar ustunlik qiladi. Bunday mezonlardan biri aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromaddir; aholi jon boshiga to'g'ri keladigan yalpi ichki mahsuloti (YaIM) yuqori bo'lgan mamlakatlar rivojlangan mamlakatlar sifatida qabul qilinadi. Yana bir iqtisodiy mezon — sanoatlashuv; iqtisodiyotida sanoatning uchinchi hamda to'rtinchi tarmoqlari hukmron bo'lgan mamlakatlar odatda rivojlangan mamlakatlar sifatida qabul qilinadi. Yaqin vaqtlardan boshlab yana bir ko'rsatkich, ya'ni iqtisodiy ko'rsatkichlar, milliy daromad va boshqa ko'rsatkichlar, shuningdek, o'rtacha umr ko'rish va ta'lim tizimi holatini umumlashtirgan Inson taraqqiyoti indeksi (ITI) darajasi ham keng qo'llanila boshlandi. Bu mezon rivojlangan mamlakatlarni juda yuqori inson taraqqiyoti indeksi ko'rsatkichiga ega bo'lgan davlatlar sifatida belgilaydi. Biroq, indeks bir qancha omillarni, masalan, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan sof boylik yoki mamlakatdagi tovarlarning nisbiy sifatini hisobga olmaydi. Bu holat G7 a'zolari va boshqa shu kabi eng ilg'or mamlakatlarning reytingini pasaytirib yuboradi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Statistika bo'limi ma'lumotlariga ko'ra:

Birlashgan Millatlar Tashkilotiga oid „rivojlangan“ va „rivojlanayotgan“ mamlakatlar yoki davlatlarning darajasini belgilash bo'yicha o'rnatilgan biror konvensiya mavjud emas.

Davlatlarni „Rivojlangan“ va „rivojlanayotgan“ tarzda ajratish faqatgina statistik darajadagi ahamiyatga ega bo'lib, rivojlanish jarayonida ma'lum bir mamlakat yoki hududga nisbatan hech qanday xulosani ifodalamaydi.

Shunga qaramay, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdo va rivojlanish bo'yicha konferensiyasi ushbu tasnifni qo'llashda davom etish mumkin deb hisoblaydi:

Chunki sanoatlashuv tinimsiz davom etadigan jarayon bo'lib, uni aniqlash qiyin kechadi. Dastlabki sanoatlashgan mamlakat Buyuk Britaniya, keyingisi esa Belgiyadir. Keyinchalik sanoatlashuv Germaniya, AQSh, Fransiya va boshqa G'arbiy Yevropa mamlakatlarida davom

etdi. Jeffrey Sachs kabi ba'zi iqtisodchilar fikriga ko'ra, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakat o'rtasidagi mavjud tafovut asosan XX asrda yuz bergan hodisadir.

Mathis Wackernagel mamlakatlarni ikki toifaga ajratishni „na tavsiflovchi, na tushuntiruvchi“ deb ataydi. Haqiqatda ikki xil emas, balki 200 dan ortiq mamlakat mavjud bo'lib, ularning barchasi bir xil tabiat qonunlariga duch keladi, ammo har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega.

2021-yilgi tahlilga binoan rivojlanayotgan bozor maqomidan chiqib ketgan, ammo hali rivojlangan mamlakatlar darajasiga yetmagan bozorlar, iqtisodiyotlar yoki mamlakatlarni tavsiflash uchun *rivojlangan mamlakatlar qatoriga qo'shilayotgan* atamasini qo'llash taklif etildi. Rivojlanayotgan mamlakatlarning bozorlaridagi transmilliy korporatsiyalari chet el bozorlarida ham faoliyat olib bormoqda va xorijiy mamlakatlardan bilim olishning o'ziga xos noyob usullarini namoyon etmoqda.

Turli mezonlar bo'yicha ro'yxatlangan iqtisodiyotlar

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Inson taraqqiyoti indeksi iqtisodiyotning inson taraqqiyotiga ta'siri darajasini o'lchaydigan statistik ko'rsatkichdir. Inson taraqqiyoti indeksida yuqori ballga ega bo'lish va farovon iqtisodiyot o'rtasida kuchli bog'liqlik mavjud bo'lsa-da, BMTning ta'kidlashicha, mamlakatda Inson taraqqiyoti indeksi daromad yoki unumdorlikdan ko'ra muhimroqdir. Aholi jon boshiga YaIM yoki aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromaddan farqli o'laroq, Inson taraqqiyoti indeksi daromadning „ta'lim va sog'liqni saqlash imkoniyatlariga, shu bilan birga inson taraqqiyotining yuqori darajalariga“ qanday aylanishini hisobga oladi.

1990-yildan beri Norvegiya (2001—2006, 2009—2019), Yaponiya (1990—1991 va 1993), Kanada (1992 va 1994—2000) va Islandiya (2007—2008) Inson taraqqiyoti indeksi bo'yicha eng yuqori ballga ega bo'lgan mamlakatlar hisoblanadi.

Jahon iqtisodiyotida ozodlikka erishgan rivojlanayotgan mamlakatlarning ko'pchiligida paydo bo'lgan va rivojlanib borayotgan kapitalizm periferik xarakterga ega. Bu shuni anglatadiki, u sanoat rivojlangan mamlakatlar kapitalizmidan nafaqat rivojlanish darajasi bo'yicha, balki eng muhimi, ishlab chiqarish usullarning modeli va moddiy ne'matlar taqsimoti bo'yicha ham tubdan farq qiladi. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar tizimi rivojlanishining ahamiyatli tomonlaridan biri, sobiq mustamlaka va qaram territoriyalarning roli va ahamiyatini iqtisodiy jihatdan kuchayib borayotganligidir. Ushbu mamlakatlar hozirgi kunda jahon iqtisodiyotida rivojlanayotgan mamlakatlar yoki ozod etilgan mamlakatlar, "uchinchi dunyo mamlakatlari", "janub" mamlakatlari yoki "periferiya" mamlakatlari sifatida tilga olinadi. Bu mamlakatlar iqtisodiyoti turli-tumandir, ularning hududida 3,2mlrd. atrofida aholi yashaydi. Ushbu mamlakatlarda hozirgi kunda juda murakkab ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy jarayonlar kechmoqda. Jahon xo'jaligi va xalqaro iqtisodiy munosabatlarda ozodlikka erishgan mamlakatlar iqtisodiyotining rivojlanishi XX asrning 60-yillaridan boshlab tobora o'sib boruvchi xarakter kasb etmoqda. Ularning eng ilgorlari 1950 yilga kelib, rivojlanayotgan mamlakatlarning "o'rtachalaridan" (54 mamlakat) 2,4 marta, yuksaklikka erishdi. 50 boshlab, yuqorida zikr etilgan mamlakatlar o'rtasida rivojlanish darajisidagi farq sezilarli darajada ortib bordi. 90 - yillarga kelib rivojlanayotgan mamlakatlarning birinchi guruhiga kiruvchi (19 ta mamlakat) mamlakatlardagi aholi jon boshiga "to'g'ri keluvchi o'rtacha foyda" o'rtachalariga nisbatan 2,9 barobar, quyi guruhlarinikiga nisbatan esa 12,2 barobar yuqori bo'ldi. Jahon iqtisodiyotida ko'pchilik rivojlanayotgan mamlakatlarning o'xshashlik tomonlari, ya'ni ularning qashshoqligi, aholisining qoloqligi, ishsizlik darajasining yuqoriligi, sanoati rivojlangan mamlakatlardan katta miqdorda qarzdorligi bolib hisoblanadi. Jahon iqtisodiyotida mehnat taqsimoti ham katta ro'l o'ynaydi. Xalqaro mehnat taqsimotida xo'jalik faoliyatining barcha shakllari jamlangan. Eng muhimi, xalqaro savdoning asosini tashkil etuvchi xom-ashyo va

tayyor mahsulot ishlab chiqarish barcha rivojlanayotgan davlatlar bilan dunyoning boshqa rivojlangan davlatlari rivojlangan davlatlari o'rtasidagi tovar almashuvini ta'minlaydi.

Xalqaro savdo eng kambag'al rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ham tashqi daromadning eng muhim manbai bo'lib hisoblanadi. Rivojlanayotgan mamlakatlarning o'zlarining bu yo'ldagi imkoniyatlaridan samarali foydalanmoqdalar. Jahon iqtisodiyotida "qashshoqlik botqog'i" dan qutilishga bo'lgan intilish, iqtisodiyotning ilg'or tarmoqlarini rivojlanishga bo'lgan imkoniyatni yaratish va takomillashtirish rivojlanayotgan mamlakatlar uchun xorijiy sarmoyalarni izchil jalb qilishni talab etadi. Ana shu maqsadlarda, investitsion muhitni kafolatlaydigana shart-sharoitu mavjud bo'lgan maxsus mintaqaviy iqtisodiy zonalar tashkil etiladi.

O'zbekiston xorijiy mamlakatlarga asosan paxta tolasi, rangli metallar, mashina va uning asbob-uskunalar, yengil sanoat mahsulotlari, iste'mol mahsulotlari, meva-sabzavot mahsulotlari eksportga chiqarmoqda. Mamlakat iqtisodiyotiga bevosita xorijiy investitsiyalarni keng miqyosda jalb etish O'zbekiston hukumati iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi. Iqtisodiyotni tarkibiy jihatdan qayta qurish sharoitida bevosita xorijiy investitsiyalar milliy jamg'armalar imkoniyatlaridan ko'proq investitsiyalarni amalga oshirishda va ishlab chiqarish bazasini yangilashda muhim o'rin tutadi. Bundan tashqari, xorijiy investitsiyalarni jalb etish orqali texnologik uskunalar, ishlab chiqarishni tashkil etish va boshqarishning zamonaviy usullarini import qilish, jahonda mashhur kompaniyalarning savdo belgilaridan, nau-xaulardan, transmilliy kompaniyalarning mahsulot eksportini kengaytirish uchun jahon bozorlariga kirib borish kanallaridan foydalanish imkoniyati yuzaga keladi.

Zamonaviy ishlab chiqarishning mazkur omillari har doim ham jahon bozorlarida sotilmaydi va ko'pincha bevosita xorijiy investitsiyalar kirib kelishi bilan birga o'zlashtiriladi. Tashqi savdo aloqalari xalqaro hamkorlikning muhim sohalaridan biri bo'lib, turli mamlakatlar bilan ilmiy-texnik, madaniy aloqalarni yo'lga qo'yish ular o'rtasida diplomatik munosabatlar o'rnatish iqtisodiyotni faol va har tomonlama rivojlantirish, ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etishda yordam beruvchi vositadir. Jahon miqyosida har qanday davlat, xoh kichik, xoh yirik bo'lsin, qanday taraqqiyot darajasida bo'lmasin, tashqi iqtisodiy aloqalarsiz ko'zlangan maqsadga erisha olmaydi. Chunki jahonda ishlab chiqarilayotgan buyumlar assortimenti bir necha million turni tashkil qiladiki, birorta davlat ularni o'zida ishlab chiqarish qudratiga ega emas. Ayrim hollarda esa ba'zi tur mahsulotlarni o'zida ishlab chiqargandan ko'ra, boshqa mamlakatlardan olib kelish (sotib olish) arzonroq tushadi. Shuning uchun tashqi savdo davlatning turli talablarini kondirishda, ijtimoiy-iqtisodiy o'sishni sog'lomlashtirish va samaradorligini oshirishda muhim kasb etadi. U el va ellatlarni yaqinlashtiradi va oxir oqibat davlat qudratini oshiradi, aholi turmush darajasini yaxshilaydi. Hozirgi vaqtda O'zbekiston Respublikasi dunyoning 140 dan ortiq mamlakatlari bilan savdo-iqtisodiy munosabatlarni amalga oshirmoqda.

Sobiq Sovet hokimiyati yillarida O'zbekiston xorijiy mamlakatlar bilan mustaqil ravishda tashqi iqtisodiy aloqalar olib borish imkoniyatidan mahrum etilgandi. U to'g'ridan-to'g'ri jahon savdosida ishtirok etilmasdi. Bu masalalarda o'zining intellektual salohiyatdan, iqtisodiy va tabiiy resurslari potensialidan to'lig'icha foydalana olmagan. Respublikaning tashqi iqtisodiy aloqalarda ishtirok 30 etishi barcha masalalari markaz ko'rsatmasi ostida hal qilinardi. Endi O'zbekiston mustaqillikka erishgach jahon hamjamiyatining huquqli a'zosiga aylandi. Respublika nufuzi katta sanoat potentsiali, malakali mehnat resurslari mavjudligi bilan mustahkamlanmoqda. Bular yuqori texnologiyali mahsulotlar: samolyotlar, avtomobillar, traktorlar, paxta terish mashinalari va taraqqiy etgan mamlakatlarga xos boshqa mahsulotlarni ishlab chiqarish imkonini beradi.

Respublikani xorijiy mamlakatlar bilan tashqi-iqtisodiy aloqalarini kengaytirish, xalqaro mehnat taqsimotida faol ishtirok etishi uchun katta imkoniyatlari mavjud. shilaydi. Jahon tajribasi guvohlik bermoqdaki, jahonning u yoki bu mamlakatlari xalqaro iqtisodiy

hamkorlikka faol aktiv kirishayotganda asosiy ishni xorijiy investitsiyalarni jalb etish hamda tashqi savdoning o'sishiga xos hisoblanadigan shart-sharoitlarni yaratishdan boshlaydi. Shunday ekan, bu mamlakatlar o'z iqtisodiy rivojlanishlari doirasida texnologik ishlab chiqarishning barcha bug'inlaridan keng foydalangan holda tarkibiy qayta qurilishlarga, ishlab chiqarishda tayyor xom-ashyolardan texnologik sig'imi yuqori bo'lgan tayyor mahsulotlarni ishlab chiqarishga o'ta boshlaydi. Jahon iqtisodiyotida tarmoqlarni rivojlantirish va qayta ta'mirlash uchun eksportdan tushgan daromadlardan keng foydalanish, xalqaro mehnat taqsimoti ko'lamida ancha istiqbolli va "foydali" usul hisoblanadi.

Jahon iqtisodiyotida AQSh, Germaniya, Yaponiya kabi bir qator sanoati rivojlangan mamlakatlar xuddi mana shu yo'llar orqali taraqqiy etgan edi. AQSh o'z iqtisodiy faoliyatini dastlabki yillarida asosan xom-ashyo, mevalar, paxta, asal, ko'mir va shunga o'xshash bir qator sanoat va qishloq ho'jalik mahsulotlarni eksport qilishdan boshlagan bo'lsa, GFR 50-yillarda ko'mir, qora metallurgiya, ximiyaviy sanoat mahsulotlarni eksport qilishdan, Yaponiya esa to'qimachilik, metallurgiya, ximiyaviy sanoat mahsulotlarni eksport qilishdan boshlagan edi. Xulosa; Jahon iqtisodiyoti aloqalarining yetuklik darajasi tovar aynlanmasi (tovarooborot) va moddiy ishlab chiqarish sur'atlari o'sishiga nisbatan belgilanadi. Xalqaro iqtisodiy munosabatlar sohasida ro'y berayotgan o'zgarishlarga tovar aylanmasi tarkibi, oldi -sotdi bitimlari salmog'i haqida ma'lumotlar dalil bo'ladi. Bular mehnat va kapital bozorida, jahon narx dinamikasi, tovarlar xizmatlari, mablag'lar harakatiga yo'naltirilgan ishlarda namoyon bo'ladi. Mamlakatlarning jahon xo'jalik aloqalariga jalb etilishi darajasi xalqaro mehnat taqsimotida eksport kvotasi va aholi jon boshiga eksport hajmi ko'rsatkichlarini hisoblash asosida baholanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nazarova G.G., Xalilov X. va boshqalar. *Germaniya Federativ Respublikasi iqtisodiyoti (Ilmiy-ommabop risola)*. TDIU, 2005.
2. Nazarova G.G., Xaydarov N. *Xalqaro iqtisodiy munosabatlar (o'quv qo'llanma)*. T., TDIU, 2005.
3. Nazarova G.G., Xalilov X., Eshtaev A. va boshqalar. *"Jahon iqtisodiyoti" (O'quv qo'llanma)*. T., 2005
4. Internet-resurslar:
5. <http://www.gov.uz>
6. <http://www.tseu.uz>.
7. <http://jahon.mfa.uz>.
8. <http://www.bilimdon.uz>.
9. <http://www.review.uz>.
10. <http://www.finansy.ru>